

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

Damian Puślecki

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

PRAWNE POJĘCIE GOSPODARSTWA RODZINNEGO

LEGAL DEFINITION OF FAMILY HOMESTEAD

Słowa kluczowe: gospodarstwo rodzinne, ustrój rolny, rolnictwo

Key words: family homestead, agrarian system, farming

JEL codes: K1, K2, K4

Abstrakt. Celem artykułu jest określenie poszczególnych elementów prawnej definicji rodzinnego gospodarstwa rolnego jako podstawy ustroju rolnego w Polsce. Przedmiotem analizy były przepisy Konstytucji RP i ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego z 2003 roku. Rozważania prowadzą do krytycznej oceny obowiązujących rozwiązań. W końcowej części opracowania przedstawiono wnioski *de lege ferenda*.

Wstęp

W programach wsparcia WPR podkreśla się rolę gospodarstw rodzinnych jako najbardziej znaczącej formy organizacyjnej w rolnictwie. Rok 2014 ustanowiony został przez Organizację Narodów Zjednoczonych Międzynarodowym Rokiem Rolnictwa Rodzinnego. Przemiany ustrojowe w Polsce w latach 90. XX wieku nadały gospodarstwu rodzinnemu swoistą rangę. Zgodnie z art. 23 Konstytucji z 1997 roku, podstawą ustroju rolnego państwa polskiego jest gospodarstwo rodzinne. Szczególne wyróżnienie w świetle zasad ustroju RP kategorii gospodarstwa rodzinnego było znamienne dla ówczesnej struktury agrarnej. Rolnictwo jest nietypowym sektorem gospodarki, ponieważ często miejscem pracy może być jednocześnie dom rodzinny. Działalność rolnicza wykonywana w gospodarstwach rodzinnych pozostaje w ścisłym związku z czynnościami wykonywanymi w ramach gospodarstwa domowego.

Próby kształtowania ustroju rolnego w Polsce podjęte zostały w Konstytucji RP z 1997 roku przez wyznaczenie kierunków dla szczegółowej regulacji prawnej. Ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego wprowadziła pojęcie gospodarstwa rodzinnego. Od tego czasu do dziś gospodarstwo rodzinne jako kategoria prawna w ustawodawstwie polskim powoduje liczne wątpliwości. Problemów nie rozstrzyga także bogata literatura, w której krytycznie ocenia się obecnie funkcjonujące rozwiązania.

Materiał i metodyka badań

Celem opracowania jest określenie poszczególnych elementów prawnej definicji rodzinnego gospodarstwa rolnego. Dla realizacji tego celu konieczne było przeanalizowanie pojęć skonstruowanych w aktualnej regulacji prawnej. Przedmiotem analizy są przepisy Konstytucji RP [Dz.U. nr 78, poz. 483] oraz ustawy z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego [Dz.U. 2012, poz. 803] (zwaną dalej ustawą o k.u.r.). Wskazanych zagadnień nie sposób rozważać bez przedstawienia kwestii historycznych, które wywarły ogromny wpływ na obecną formę omawianej instytucji. Podstawowymi metodami badawczymi zastosowanymi w opracowaniu były: prawna analiza tekstu normatywnego, analiza stanowisk doktryny oraz metoda deskryptywna. Opracowanie stanowi ocenę aktualnej regulacji prawnej i jest próbą wskazania swoistych cech rodzinnego gospodarstwa rolnego, które należy wziąć pod uwagę konstruując realną definicję legalną tego pojęcia.

Regulacja w Konstytucji RP z 1997 roku

Zgodnie z art. 23 Konstytucji RP z 1997 roku, podstawą ustroju rolnego państwa jest gospodarstwo rodzinne. Zasada ta nie narusza postanowień art. 21 i art. 22. Konstytucja wprowadza pojęcie gospodarstwa rodzinnego nie określając jednak jego definicji. Wskazane normy konstytucyjne mają charakter ogólny. Wyznaczają fundamenty ustroju rolnego, który miał w przyszłości zostać doprecyzowany przez ustawodawcę. Przepis Konstytucji RP powinien być traktowany jako deklaracja w zakresie ustawowego regulowania tego ustroju [Lichorowicz 2001]. Konstytucyjne uznanie gospodarstwa rodzinnego za podstawę ustroju odpowiada faktycznemu stanowi rzeczy, który ukształtował się w rozwoju historycznym naszego rolnictwa [Stelmachowski 2013].

W ramach ustroju społeczno-gospodarczego wyróżnić należy ustrój rolny, którego podstawę stanowią gospodarstwa rodzinne [Domańska 2001]. Ustrój rolny w doktrynie prawa rolnego określa się jako układ stosunków własnościowych i form organizacji produkcji w rolnictwie. Uznanie gospodarstwa rolnego za podstawę ustroju oznacza, że jest ono zasadniczym elementem tego ustroju. Norma konstytucyjna daje wyraz przekonaniu, iż ten stan rzeczy ma być utrzymany także w przyszłości [Prutis 2015]. Przepis art. 23 Konstytucji RP pozostaje jednak wytyczną polityczną na przyszłość czy też konstytucyjną zasadą programową [Stelmachowski 2013], która zapewnia gospodarstwom rodzinnym odpowiednie warunki do istnienia i rozwoju [Zdziennicki 2013].

Normę z art. 23 Konstytucji RP można uznać za szczególną formę ochrony gospodarstw rodzinnych. Choć istnieje spór w doktrynie co do tej kwestii [Prutis 2015], należy wskazać, że reguły kształtowania ustroju rolnego państwa nie mogą wyłączać ochrony wartości w postaci własności i prawa dziedziczenia, ale także wolności działalności gospodarczej (art. 21 i 22 Konstytucji RP). Mogą natomiast modyfikować zakres ochrony podstawowych kategorii z uwagi na kategorię gospodarstw rodzinnych. Oparcie ustroju rolnego na kategorii gospodarstwa rodzinnego nie oznacza oczywiście zakazu funkcjonowania innych typów gospodarstw rolnych.

Należy zatem zauważyć, że wśród wszystkich gospodarstw prowadzonych przez producentów rolnych Konstytucja RP wyróżnia szczególnie gospodarstwa rolne w postaci gospodarstwa rodzinnego. Powstaje ono ze ścisłego połączenia gospodarstwa rolnego z gospodarstwem domowym. Konstytucyjny model gospodarstwa rodzinnego łączy w sobie elementy podmiotowe (rodzinne) z elementami przedmiotowymi (gospodarstwo). Gospodarstwo rodzinne rozumiane jest jako gospodarstwo zapewniające utrzymanie rodzinie rolnika [Winczorek 2000]. Są to z pewnością gospodarstwa, które opierają swoje funkcjonowanie o pracę własną rolnika i członków jego rodziny. Niejednokrotnie będą to także wielopokoleniowe gospodarstwa rolne. Nie ulega wątpliwości, że mogą to także być gospodarstwa socjalne, o charakterze zaopatrzeniowym, które praktycznie nie produkują na rynek.

Ochrona gospodarstwa rodzinnego sprowadza się do tego, że jest ono podmiotem, który powinien być przez ustawodawcę preferowany w ramach ustroju rolnego. Działalność rolnicza winna być zatem prowadzona przede wszystkim w gospodarstwach rodzinnych, a ewentualne instrumenty wsparcia powinny być ustanawiane na ich własnie rzecz. Nie ulega wątpliwości, że uzasadnione wydaje się dodatkowo powiązanie kategorii gospodarstwa rodzinnego z ochroną rodziny przewidzianą w art. 18 ustawy zasadniczej. Podmiotem zbiorowym (wspólnotą jednostek) prowadzącym gospodarstwo rodzinne powinna być właśnie rodzina. Z ustrojowego punktu widzenia jest więc istotne, kto prowadzi gospodarstwo, stanowiące podstawę ustroju rolnego [Rakoczy 2015].

Pierwsza ustawowa regulacja gospodarstwa rodzinnego – ustawa o k.u.r.

Zgodnie z art. 5 ustawy o k.u.r. z dnia 11 kwietnia 2003 roku, za gospodarstwo rodzinne uważa się gospodarstwo rolne: 1) prowadzone przez rolnika indywidualnego oraz 2) w którym łączna powierzchnia użytków rolnych nie jest większa niż 300 ha. Natomiast za rolnika indywidualnego, o którym mowa w definicji gospodarstwa rodzinnego, uważa się osobę fizyczną będącą właścicielem, użytkownikiem wieczystym, samoistnym posiadaczem lub dzierżawcą nieruchomości rolnych, których łączna powierzchnia użytków rolnych nie przekracza 300 ha, mającą kwalifikacje

rolnicze oraz co najmniej od 5 lat zamieszkałą w gminie, na obszarze której jest położona jedna z nieruchomości rolnych wchodzących w skład gospodarstwa rolnego i prowadzącą przez ten okres osobiście to gospodarstwo (art. 6 ust. 1 ustawy).

Tak szeroko wyznaczone kryteria obszarowe gospodarstwa rodzinnego trudno uznać za racjonalne. Są one przykładem dopasowywania przyjmowanej terminologii do celów polityki rolnej. W swoim założeniu zapis ten miał zwiększyć możliwości zakupu gruntów przez rolników, dla których barierą rozszerzenia skali produkcji był zbyt mały obszar użytkowanej ziemi. Ze względu na stosunkowo niewielką podaż gruntów przeznaczanych na sprzedaż i jej wysokie ceny uznano, że zwłaszcza w odniesieniu do gruntów z zasobu Skarbu Państwa taka zasada wydzielania gospodarstw rodzinnych pozwoli wzmocnić potencjał produkcyjny większej liczbie gospodarstw niż w przypadku niestosowania takiego kryterium [Sikorska 2015].

Aktualna regulacja prawna jedynie nominalnie operuje pojęciem „gospodarstwa rodzinnego”, albowiem sformułowana przez ustawodawcę definicja nie zawiera jakichkolwiek odniesień do rodzinnego charakteru gospodarstwa. Wszelkie przesłanki podmiotowe (kwalifikacje rolnicze, zameldowanie, a szczególnie osobiste prowadzenie gospodarstwa jako podejmowanie wszelkich decyzji) dotyczą pojedynczej osoby fizycznej prowadzącej gospodarstwo. Jest to zatem definicja gospodarstwa indywidualnego, w znaczeniu prowadzonego jednoosobowo, także kuriozalnie przez rolnika-singla, a nie definicja gospodarstwa rodzinnego, chyba że przyjmimy, iż wyznacznikiem gospodarstwa rodzinnego jest sama jego powierzchnia – nie więcej niż 300 ha użytków rolnych [Prutis 2015].

Należy podkreślić, że aż dwie przygotowywane w ciągu ostatniego roku nowelizacje dotyczą właśnie tej ustawy. Żadna z nowelizacji nie doprecyzowuje jednak pojęcia gospodarstwa rodzinnego. Warto jednak wspomnieć, że w projekcie ustawy o wstrzymaniu sprzedaży nieruchomości Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw, w tym o k.u.r. proponuje się dodanie następującej preambuły: „W celu wzmocnienia ochrony i rozwoju gospodarstw rodzinnych, które w myśl Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej stanowią podstawę ustroju rolnego Rzeczypospolitej Polskiej, dla zapewnienia właściwego zagospodarowania ziemi rolnej w Rzeczypospolitej Polskiej, w trosce o zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego obywateli i dla wspierania zrównoważonego rolnictwa prowadzonego w zgodzie z wymogami ochrony środowiska i sprzyjającego rozwojowi obszarów wiejskich, uchwała się niniejszą ustawę”. Nie można jednak nie odnieść wrażenia, że zmiany ustawowe dotyczą tu przede wszystkim zagadnienia reglamentacji obrotu nieruchomościami rolnymi ze szczególnym uwzględnieniem cudzoziemców.

Ocena regulacji prawnej

Pierwsze rozwiązanie polskie dotyczące statusu prawnego gospodarstw rodzinnych zawarte w ustawie z 11 IV 2003 roku należy uznać za śladowe. Abstrahując od faktu, że jest to definicja z punktu widzenia techniki legislacyjnej mało udana (w skład *definiensa* wchodzi odesłania do dwóch dalszych definicji legalnych i to, co gorsze, o podobnym zakresie), zastrzeżenia budzą przede wszystkim kryteria ustalenia rodzinnego charakteru gospodarstwa rolnego zawarte w tej definicji. Kryteria te są w znacznym stopniu odmienne od kryteriów uznania gospodarstwa za rodzinne stosowanych w ustawodawstwach krajów Europy Zachodniej [Lichorowicz 2005]. Stało się tak dlatego, iż definicja gospodarstwa rodzinnego została skonstruowana na marginesie głównego celu ustawy, jakim jest kontrola obrotu nieruchomościami [Prutis 2015].

Jednym z największych wyzwań nauki prawa rolnego stanowi dziś sformułowanie takiej definicji gospodarstwa rodzinnego, która pogodziłaby często sprzeczne interesy zróżnicowanego polskiego rolnictwa. Aktualnie przesłanki obszarowe z ustawy o k.u.r. (do 300 ha) spełnia w Polsce ponad 99% gospodarstw rolnych. Gospodarstw wielkopowierzchniowych jest obecnie 2388 i stanowią one zaledwie 0,2% ogółu. Nie można jednak w polskim ustawodawstwie tworzyć definicji legalnych dla realiów, jakie aktualnie występują. Nie wszystkie przecież gospodarstwa do 300 ha mają cechy gospodarstw rodzinnych.

Aktualna definicja ustawowa gospodarstwa rodzinnego stanowi jedynie grę pozorów. Nie została ustanowiona w akcie prawnym mającym na celu ochronę – wsparcie tej kategorii gospo-

darstw. Nie odwołuje się także do atrybutów rodzinności działalności rolniczej. Przyjęte kryterium obszarowe nie odpowiada ani potrzebom, ani możliwościom typowej rodziny rolniczej. Warto jednak zauważyć, że gospodarstwo o powierzchni zbliżonej do minimalnej nie zapewni rodzinie rolnika odpowiedniego poziomu dochodów. Gospodarstwo o powierzchni zbliżonej do maksymalnej wymaga korzystania z dodatkowej pracy osób nie należących do rodziny [Prutis 2015].

Żaden polski akt prawny nie określa wzajemnych relacji poszczególnych kategorii gospodarstw rolnych – gospodarstwo rolne, indywidualne gospodarstwo rolne, gospodarstwo rodzinne. Nierzadko w publikacjach używa się zamiennie tych terminów, a przecież nie są one tożsame. Nie każde gospodarstwo rolne jest prowadzone przez producentów rolnych wykonujących działalność rolniczą na własny rachunek, podlegających szczególnej regulacji rolniczego ubezpieczenia społecznego i pozostających poza stosunkiem pracy. Nie każde gospodarstwo indywidualne będzie gospodarstwem rodzinnym. Warto zauważyć, że istnieją także gospodarstwa nieindywidualne oraz nadal mogą występować gospodarstwa rolne stanowiące własność publiczną. Nie można także nie zauważyć mnogości i nieprecyzyjności definicji gospodarstwa rolnego w innych aktach prawnych z kodeksem cywilnym łącznie.

Zbyt ogólne określenie definicji ustawowej nie służy ochronie gospodarstw rodzinnych. Polskie gospodarstwa rolne są dziś mocno zróżnicowane. Definicja z ustawy o k. u. r. posługuje się kryterium przedmiotowym, czyli obszaru użytków rolnych, oraz podmiotowym, polegającym na swoistym umieszczeniu rolnika indywidualnego w treści normatywnej gospodarstwa rodzinnego. Nie jest to obecnie kryterium, które może służyć rozgraniczaniu gospodarstw rodzinnych od innych gospodarstw indywidualnych.

Racjonalne legalne kryteria wyróżnienia – swoiste cechy gospodarstwa rodzinnego

Określając swoiste cechy gospodarstw rodzinnych dla celów przyszłej regulacji prawnej należy mieć na względzie następujące zależności:

Po pierwsze, w zasadzie nie występuje jedna, ściśle opisana i powszechnie zaaprobowana oraz uniwersalnie używana definicja gospodarstwa rodzinnego. W badaniach FAO można doliczyć się aż 36 funkcjonujących definicji tego pojęcia na świecie, w tym 10 sformułowanych do celów badań naukowych oraz 10 skonstruowanych przez rządy dla celów realizowanej polityki rolnej. Do definiowania gospodarstw rodzinnych przyjmuje się różnorodne kryteria o charakterze ekonomicznym, społecznym czy kulturowym. Przyjmuje się korzystanie z rodzinnych zasobów pracy, zarządzanie gospodarstwem przez członka rodziny, jak również wielkość posiadanego gospodarstwa lub też wielkość wytwarzanej produkcji rolnej. Wykorzystuje się także różne miary liczbowe i opisowe. Istotną kwestią jest też określenie, czemu ma służyć przyjęta definicja.

Po drugie, pojęcie gospodarstwa rodzinnego jest nierozdzielnie związane z pojęciem gospodarstwa rolnego. Mnogość definicji gospodarstwa rolnego i jednocześnie nieprecyzyjność tych pojęć w prawie polskim nie ułatwi w przyszłości rozważanego zadania legislacyjnego.

Po trzecie, w ujęciu historycznym cechy charakteryzujące rodzinne gospodarstwa rolne łączyły się ściśle z określeniem warstwy chłopskiej pracującej w gospodarstwie razem ze swoją rodziną, dzieląc wytworzony dochód między członków rodziny według kryterium potrzeb [Sikorska 2015]. W ekonomicznej definicji gospodarstwa rodzinnego bardzo silnie zaznaczone są związki pomiędzy gospodarstwem a użytkującą je rodziną. Gospodarstwo rodzinne bowiem to: „samodzielna jednostka produkcyjna, gdzie podstawowe czynniki produkcji należą do właściciela (głowy rodziny), który wypełnia funkcje kierownicze; praca wykonywana jest głównie przez właściciela i jego rodzinę; własność i zarządzanie przekazywane są z pokolenia na pokolenie; gospodarstwo domowe nie jest oddzielone od jednostki produkcyjnej, a wynikiem gospodarowania jest dochód” [Woś 1998, s. 340]. Istotne zatem w tym przypadku jest występowanie silnego, niejednokrotnie nierozdzielnego związku gospodarstwa rolnego i gospodarstwa rodzinnego.

Po czwarte, ochrona gospodarstw rodzinnych wiąże się z zagadnieniem ochrony rodziny, która prowadząc gospodarstwo rolne zapewnia utrzymanie członkom własnej wspólnoty. Ma to przełożenie bezpośrednie na rolę państwa, w interesie publicznym winno umacniać ono uprawnień jednostek i ich wspólnot. Ochrona ta ma także charakter generalny przez szczególne jej unormowanie w Konstytucji RP. Pojęcie rodziny należy przede wszystkim identyfikować z instytucją małżeństwa, więzami krwi, więzią emocjonalną i prawną.

Po piąte, w gospodarstwie rodzinnym działalność rolnicza opiera się o pracę członków rodziny i jest to najistotniejszy wkład kapitałowy zapewniający jego prawidłowe funkcjonowanie. Obowiązki w gospodarstwie rolnym są rozdzielane przez rolnika zarządzającego pomiędzy wszystkich członków rodziny, nie wykluczając własnej osoby i dzieci. W gospodarstwie rodzinnym podstawowy zasób pracy obejmuje zatem osoby tworzące wspólne gospodarstwo domowe – to istotny związek pomiędzy gospodarstwem domowym i rolnym. Choć istnieje spór w doktrynie, to wskazana zależność wyklucza w zasadzie możliwość klasyfikacji w tej grupie gospodarstw działalności prowadzonej w dowolnej formie cywilnoprawnej, poczynając od jednoosobowo prowadzonej działalności gospodarczej, a kończąc na spółkach prawa cywilnego czy handlowego, gdzie występują więzy korporacyjne. Istotna jest tutaj swoista hermetyczność składu osobowego, który nie powinien wykraczać poza rolnika, małżonka rolnika czy domownika. Dyskusyjna jest tu także możliwość korzystania z pracy najmniej wykraczającej, poza przysłowiową pracę za pracę w ramach pomocy sąsiedzkiej, w formie nawiązania stosunku pracy a także innych stosunków cywilnoprawnych [Łobos-Kotowska 2006].

Po szóste, dochód osiągany z działalności rolniczej powinien stanowić tu podstawę utrzymania rodziny. Jak to wyżej zostało wykazane nawet wtedy, gdy rolnik nie wytwarza produkcji z przeznaczeniem na rynek, gospodarstwo stanowi często jedyne zabezpieczenie bytu rodziny (gospodarstwa samozaopatrzeniowe-socjalne). Wykluczyć zatem należy w zasadzie dochody z innych źródeł, jeżeli nie będą miały charakteru dodatkowego, wspierającego, a dominujący w uzyskaniu dochodu przez rolnika-przedsiębiorcę – dwuzawodowca. Trudno jednak na podstawie dominacji dochodów nierolniczych przesądzić jednoznacznie o charakterze gospodarstwa.

Po siódme, wyznacznikiem gospodarstwa rodzinnego są stosunki własnościowe w rolnictwie. Chodzi tu o własność gospodarstwa jako zespołu środków potrzebnych do prowadzenia działalności rolniczej. Podmioty pracujące w gospodarstwach rodzinnych to przede wszystkim właściciele posiadanego majątku produkcyjnego, którzy z całymi rodzinami mieszkają na terenie gospodarstwa rolnego. Nie można jednak zapomnieć o innych formach posiadania, które dotyczą tu przede wszystkim gruntów rolnych – użytkownik wieczysty, samoistny posiadacz czy dzierżawca. Przekazywanie gospodarstw indywidualnych z pokolenia na pokolenie jest jednym z najbardziej charakterystycznych wyróżników gospodarstw rodzinnych. Własność to podstawowe kryterium, które przesądza o zachowaniu ciągłości gospodarowania na rodzinnych gruntach rolnych.

Po ósme, w zbiorze gospodarstw indywidualnych wyróżnić można następujące grupy gospodarstw rodzinnych: towarowe, produkujące głównie na rynek, niskotowarowe, przeznaczające niewielką część produkcji na rynek, samozaopatrzeniowe, które nie występują na rynku i całą wytworzoną produkcję przeznaczają na bieżącą konsumpcję, agroturystyczne, pełniące funkcje wypoczynkowo-rekreacyjną, w których w zasadzie nie prowadzi się typowej produkcji rolnej. Warto jednak podkreślić, że z tych wszystkich grup praktycznie tylko gospodarstwa samozaopatrzeniowe będą mogły być zawsze uznane za rodzinne.

Po dziewiąte, jeżeli chodzi o kryterium obszarowe to należy zauważyć, że istnieją zarówno małe, jak i duże gospodarstwa rodzinne. Tak jak to wyżej zostało krytycznie wykazane, obowiązujące dziś ustawowe kryteria obszarowe nie są wystarczającym wyróżnikiem tych gospodarstw. Gospodarstwa rodzinne z reguły są utożsamiane z gospodarstwami o małej powierzchni lub też o niewielkiej wielkości ekonomicznej. Wielkoobszarowe gospodarstwa rolne nie dają realnych możliwości korzystania z pracy członków rodziny. Konieczne jest tu zatrudnianie pracowników.

Posługując się w przyszłości jakimkolwiek kryterium obszarowym przy określaniu kategorii gospodarstw rodzinnych niezbędne będzie wyznaczenie pewnej racjonalnej granicy nawet, gdy wyda się ona sztuczna. Z pewnością trzeba także wziąć pod uwagę aktualną strukturę agrarną Polski.

Po dziesiąte, kryteria związków rodzinnych w rolnictwie z uwagi na swoistość wykonywanej pracy, posłużyły niejednokrotnie do określania podmiotów podlegających ochronie zdolności do pracy w systemach rolniczego ubezpieczenia społecznego. Chodzi tu o przede wszystkim o samozatrudnionych rolników i członków ich rodzin, a nie wszystkie osoby pracujące w rolnictwie (np. pracowników rolnych). Podmiotami tymi zgodnie z przepisami ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników jest rolnik, jego małżonek i domownik (art. 7 i 5 ustawy ubezpieczeniowej). Podobnie, choć nie bez wyjątków, określone zostały katalogi ubezpieczonych w innych ustawodawstwach mających szczególne, rolnicze subsystemy ubezpieczeń społecznych. W przeciwieństwie do polskiej regulacji do tej kategorii podmiotów zalicza się także dzieci rolnika poniżej 16. roku życia (ustawodawstwo włoskie, niemieckie i francuskie).

Wnioski

Pomimo wprowadzenia przepisów ustawy o k.u.r. kwestia ustroju rolnego nie doczekała się dotychczas w prawie polskim kompleksowej regulacji. Do dziś jest to poważny mankament dostrzegany w doktrynie. Aktualna regulacja prawna w zasadzie nie określa także racjonalnej definicji gospodarstwa rodzinnego. Analizowane przepisy ustawy o k.u.r. są jedynie jej namiastką, całkowicie oderwaną od rzeczywistości. Ustawodawca posługując się kryteriami obszarowymi i podmiotowymi nie doprowadził do właściwego odróżnienia tych gospodarstw na tle innych gospodarstw indywidualnych. W literaturze ekonomicznej jako główne wyróżniki gospodarstwa rodzinnego przyjmuje się korzystanie z rodzinnych zasobów pracy, zarządzanie gospodarstwem przez członka rodziny, wielkość posiadanego gospodarstwa lub też wielkość wytwarzanej produkcji rolnej. Tych najistotniejszych wyznaczników polski ustawodawca zdaje się jednak nie zauważać. Związek gospodarstwa rolnego z domowym, więzi rodzinne i ochrona rodziny, wielopokoleniowość rodzin rolniczych, rodzinne zasoby pracy, ochrona zdolności do pracy w rolnictwie, stosunki własnościowe, rodzinne dochody oraz stosunki z następcą prawnym to istotne atrybuty rodzinnych gospodarstw rolnych. Stworzenie nowej racjonalnej definicji legalnej gospodarstwa rodzinnego to zadanie, które wciąż wymaga należytego legislacyjnego rozwiązania. Podczas prac nad kolejną nowelizacją ustawy warto uwzględnić kwestie wskazane w tym opracowaniu. Nie można jednak zapomnieć o najistotniejszym kryterium. Jest nim potrzeba ochrony rodzinnych gospodarstw rolnych, które stanowią i mają stanowić w przyszłości podstawę ustroju rolnego w Polsce.

Literatura

- Domańska Anna. 2001. *Konstytucyjne podstawy ustroju gospodarczego Polski*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* Dz.U. nr 78, poz. 483.
- Lichorowicz Aleksander. 2001. Konstytucyjne podstawy ustroju rolnego Rzeczypospolitej w świetle artykułu 23 Konstytucji. [W] *Konstytucyjne podstawy systemu źródeł prawa*, red. M. Wyrzykowski, 114-115. Warszawa.
- Lichorowicz Aleksander. 2005. „Regulacja obrotu gruntami rolnymi według ustawy z 11.IV.2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego na tle ustawodawstwa agrarnego Europy Zachodniej”. *Studia Iuridica Agraria* IV:7-30.
- Lobos-Kotowska Dorota. 2006. *Gospodarstwo rodzinne. Prawne formy organizacji*. Sosnowiec: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu w Sosnowcu.
- Prutis Stanisław. 2015. Status prawny rodzinnego gospodarstwa rolnego w polskim prawie rolnym (ocena stanu regulacji). [W] *Prawne mechanizmy wspierania i ochrony rolnictwa rodzinnego w Polsce i innych państwach Unii Europejskiej*, red. P. Litwiniuk, 11-22. Warszawa: MRiRW, FAPA.
- Rakoczy Bartosz, Agnieszka Bień-Kacała. 2015. „Gospodarstwo rodzinne jako podstawa ustroju rolnego w świetle Konstytucji RP z 1997 roku”. *Przegląd Prawa Ochrony Środowiska* 3: 9-33.

- Sikorska Alina. 2015. *Dylematy w definiowaniu rodzinnych gospodarstw rolnych*. Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Stelmachowski Andrzej. 2013. *Modele własności i ich uwarunkowania społeczno-ustrojowe*. [W] *Prawo rzeczowe. System prawa prywatnego. Tom 3*, red. E. Gniewek, 217-336. Warszawa: CH Beck.
- Ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego, tekst jednolity ustawy*. Dz.U. 2012, poz. 803.
- Winczorek Piotr. 2000. *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* Warszawa: Liber.
- Woś Augustyn. 1998. *Encyklopedia agrobiznesu*, Warszawa.
- Zdziennicki Bohdan. 2013. *Źródła prawa rolnego*. [W] *Prawo rolne*, red. P. Czechowski, 54-57. Warszawa: Lexis Nexis, 1-446.

Summary

The paper presents issues of legal regulation of the definition of family farm as the basis of the agricultural system in Poland. According to Article 23 of the Constitution of 1997 family homestead is the foundation of the Polish agrarian system. The analysis are the provisions of the Constitution and the Act on shaping the agricultural system which reveals current tendencies of the Polish agrarian system. The main aim of this paper was to identify individual elements of the legal definition of the family farm. Considerations lead to a critical assessment of the existing solutions. In the final part of the study presents the conclusions de lege ferenda postulates.

Adres do korespondencji
dr Damian Puślecki
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Wydział Ekonomiczno-Społeczny, Katedra Zarządzania i Prawa
Zakład Prawa Gospodarczego i Rolnego
ul. Wojska Polskiego 28
tel. (61) 846 61 02
e-mail: damian.puslecki@up.poznan.pl